

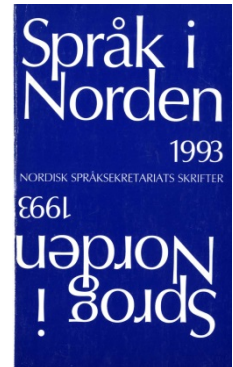
Sprog i Norden

Titel: Internationalisering i den svenske gymnasieskolan: Bilingual education eller ämnesundervisning på främmande språk

Forfatter: Gun Hägerfelth

Kilde: Sprog i Norden, 1993, s. 36-46

URL: <http://ojs.statsbiblioteket.dk/index.php/sin/issue/archive>

© Nordisk språksekretariat

Betingelser for brug af denne artikel

Denne artikel er omfattet af ophavsretsloven, og der må citeres fra den. Følgende betingelser skal dog være opfyldt:

- Citatet skal være i overensstemmelse med „god skik“
- Der må kun citeres „i det omfang, som betinges af formålet“
- Ophavsmanden til teksten skal krediteres, og kilden skal angives, jf. ovenstående bibliografiske oplysninger.

Søgbarhed

Artiklerne i de ældre numre af Sprog i Norden (1970-2004) er skannet og OCR-behandlet. OCR står for 'optical character recognition' og kan ved tegngenkendelse konvertere et billede til tekst. Dermed kan man søge i teksten. Imidlertid kan der opstå fejl i tegngenkendelsen, og når man søger på fx navne, skal man være forberedt på at søgningen ikke er 100 % pålidelig.

Internationalisering i den svenska gymnasieskolan: Bilingual education eller ämnes- undervisning på främmande språk

Av Gun Hägerfelth

Internationaliseringssträvanden

Internationalisering har under flera år varit ett honnörsord i den svenska skolan. I direktiven till arbetet med de nya läroplansförslagen (Dir 1991:9 i Bilaga 1 SOU 1992:93) betonades att särskild uppmärksamhet bör ägnas internationalisering. Härmed förstås såväl ökade kunskaper om internationella förhållanden som förbättrade språkkunskaper. Med hänvisning till att «Sveriges ökade beroende av omvärlden och våra ambitioner i förhållande till det väst-europeiska integrationsarbetet kommer att påverka utvecklingen av skola och utbildning» (Dir 1991:62 i Bilaga 1 SOU 1992:93) tillsattes en särskild utredning för att utreda frågor om skolans internationalisering och internationella kontakter. Utredningens uppgift var att «föreslå ... olika medel att förverkliga skolans internationaliseringsmål och för att stimulera och underlätta rörlighet mellan Sverige och andra länder». Utredningen, benämnd internationaliseringsutredningen, lade fram sitt betänkande *Svensk skola i världen* i september 1992 (SOU 1992:93).

I skolans värld är olika typer av kontakter med andra länder ingen ny företeelse. Åtskilliga klassresor har under årens lopp gjorts i syfte att möta andra kulturer, skapa nya kontakter, få insikt i andra levnadsförhållanden och praktisera nyvunna språkkunskaper. Från min egen finlandssvenska skoltid i Åbo minns jag mycket väl en klassresa till Göteborg, en med dåtida finlandssvenska elevmätt mätt verkligt internationellt inriktad resa. En veckas vistelse i en svensk familj och ett veckolångt skolbesök gav oss elever många nya insikter. Under en nyligen gjord resa till Italien träffade jag en klass som var på studieresa i Rom med sin lärare i italienska. Redan en bussresa till

Peterskyrkan i Rom kan ge en svensk elev många nya erfarenheter.

Även internationaliseringutredningen hänvisar i sitt betänkande till en nyligen gjord enkät angående olika skolors internationella kontakter som visar att ... «praktiskt taget varje skola har någon form av kontakt med skola i annat land».

Utbildning i andra länder har också förekommit under många år. Omkring 3 000 svenska elever åker varje år utomlands för att på egen bekostnad studera i något annat land (SOU 1992:93). För 70 % (siffran gäller läsåret 1990/91) av de svenska elever som tillbringar en del av sin gymnasietid utomlands gäller att USA är mottagarland.

Internationaliseringsutredningen föreslår att man aktivt bör arbeta för att ge svenska elever bättre ekonomiska möjligheter att studera utomlands samt att påverka den ensida inriktningen av mottagarland. Internationella kontakter skolor emellan bör understödjas på olika sätt. Utredningen föreslår t.ex. att ett särskilt centrum upprättas för internationell utbytes- och annan kontaktverksamhet på skolområdet. Här skulle bl.a. en central administration kunna upprättas och olika slags förmedling av internationella kontakter skulle kunna gå via detta centrum. Ett annat förslag är att förbättra möjligheter för elever från andra länder att kunna studera i en svensk skola.

Undervisning på annat språk än svenska

Ett annat sätt att förbereda gymnasieeleverna för internationella kontakter av olika slag är att bedriva undervisning i olika ämnen på annat språk än svenska. Sedan flera år finns i de nordiska länderna, åtminstone i Danmark, Finland och Sverige bl.a. möjlighet till en sorts internationell gymnasieutbildning, den s.k. IB-utbildningen (International Baccalaureate) som ger universitetsbehörighet i ett antal länder. Utbildningen följer internationellt fastställd läroplan och undervisningen bedrivs i huvudsak på engelska i de flesta ämnena. Utbildningen är i princip öppen för vem som helst som klarar vissa inträdeskrav, men vanligast är att eleverna har någon form av internationell anknytning (åtminstone i Sverige), antingen så att de är barn till föräldrar med annat modersmål än svenska eller barn till svens-

kar som vistats utomlands under barnets skoltid en längre eller kortare tid.

Dessutom finns andra typer av fristående skolor, såsom Franska och Tyska skolan, där undervisning bedrivs på annat språk än svenska. För dessa båda ovannämnda typer av skolor gäller att de undervisande lärarna oftast har det språk de undervisar på som modersmål.

Bilingual education

Sedan 1970-talet pågår i Sverige en annan typ av internationaliseringssträvanden i den kommunala gymnasieskolan, nämligen den att lärare undervisar i sina ämnen på ett annat språk än svenska, än så länge mestadels på engelska. Detta kallas på engelska *bilingual education*. Det innebär t.ex. att fysikläraren undervisar i fysik på engelska. Oftast är lärarens modersmål svenska men det förekommer i enstaka fall att lärare med engelska som modersmål undervisar.

Sverige är det nordiska land där denna typ av verksamhet bedrivs i nämnvärd omfattning idag. Under det nordiska språkmötet i Åbo 4-6 september 1992 framgick att övriga nordiska länder åtminstone inte idag tycks satsa nämnvärt på denna undervisningsform.

Min undersökning

På uppdrag av Svenska språknämnden gjorde jag inför språkmötet 1992 en undersökning av denna undervisningsform på gymnasieskolorna i Sverige. Undersökningen har rubriken *Undervisning på främmande språk i Sverige*. Jag skall nedan kort redogöra för några av de resultat jag kom fram till och belysa några frågor som uppkommit i samband med undersökningen.

Ingen har hittills kartlagt eller utvärderat denna verksamhet, och högsta skolmyndigheten i Sverige, Skolverket, kunde inte i nämnvärd omfattning bidra med information om försöksverksamheten trots att den som sagt pågått sedan 70-talet. Internationaliseringsutredningen omnämner den bara. Den korta tid jag hade till mitt förfogande räckte inte heller till en kartläggning av hela verksamheten, utan min undersökning får ses som en

pilotundersökning. Jag försökte ta reda på var och i vilken omfattning denna undervisningsform förekommer och jag ville också ta veta vad deltagande lärare och elever anser om försöksverksamheten. Information skaffade jag mig via personliga kontakter, telefonsamtal och två enkäter som skickades till 240 elever och 56 lärare. 121 elever och 10 lärare besvarade enkäterna, och resultaten måste naturligtvis tolkas med viss försiktighet. Min uppfattning av undervisning av detta slag har jag också kompletterat genom att auskultera på ett antal lektioner.

Jag kom fram till att 21 klasser på 10 gymnasier bedrev undervisning på främmande språk läsåret 1991/92. (Förmodligen var flera skolor involverade i försöksverksamheten.) Vanligast är den på teknisk och samhällsvetenskaplig linje, men den förekommer också på ekonomisk och naturvetenskaplig linje, däremot inte på humanistisk linje. Många fler skolor deltar i försöket fr.o.m. läsåret 1992/93, och intresset att starta sådan undervisning tycks öka lavinartat. Detta bekräftas av samtal med olika personer som är inblandade samt av antalet telefonsamtal jag får med anledning av min undersökning.

Jag indelar denna undervisningstyp i två olika modeller, Norrköpingsmodellen och Åkersbergamodellen, efter de skolor som var först på plan. För båda modellerna gäller att undervisningsspråket är engelska. Läsåret 1992/93 har dock försök med franska och tyska som undervisningsspråk påbörjats. Norrköpingsmodellen innebär att försöket bedrivs i alla ämnen utom i svenska (ibland dock delvis på främmande språk, t.ex. när det gäller undervisningen i modern litteratur), främmande språk och svenska som andraspråk. Åkersbergamodellen innebär att undervisningen bedrivs på engelska i något eller några ämnen. Båda modellerna tillämpas ungefär lika ofta.

Som inspirationskälla till denna försöksverksamhet nämns de kanadensiska språkbadsprogrammen (French Immersion). Dessa program utgår från att elever lär sig ett språk, franska, genom att i så hög grad som möjligt undervisas på språket, inte i eller om språket. Försöken i Kanada har pågått sedan 1960-talet. Språksituationen i Kanada skiljer sig dock markant från den svenska därigenom att Kanada är ett officiellt tvåspråkigt land. Försöken i Kanada syftar till att ge eleverna kompetens i

landets båda officiella språk. Lärarna som undervisar har givetvis franska som modersmål. Situationen i Sverige är annorlunda. Landet är inte officiellt tvåspråkigt, och inte heller är det vanligt att undervisande lärare har undervisningsspråket som modersmål när det gäller dessa försök. Trots detta verkar både elever och lärare som deltar vara nöjda med undervisningsformen. Jag har också kontrollerat ett antal elevers betyg i engelska och de ämnen de studerat på engelska och resultaten är mycket bra. Både lärare och elever tyckte att elevernas kunskaper i engelska förbättrats tack vare bilingual education. Just dessa elever hade emellertid höga betyg i samtliga ämnen redan i sina avgångsbetyg från grundskolan. Det tycks i stort sett vara studiemotiverade, språkintrasserade elever som väljer att delta i försöksverksamheten. Det innebär att man egentligen inte kan dra någon slutsats av hur just undervisning på främmande språk påverkar deras studieresultat.

Trots ovannämnda positiva sidor finns det dock en del frågor som är viktiga att ta upp till diskussion i sammanhanget.

Synpunkter på lärarnas kunskaper i engelska

Min enkät visar att de lärare som väljer att delta i försöksverksamheten här har lång undervisningserfarenhet, oftast mer än tio år, men att de har väldigt olika erfarenhet av engelska språket. Ingen av just dessa lärare har engelska som modersmål, även om det förekommer i enstaka fall på annat håll. Ett par av lärarna har undervisat på engelska utomlands under något eller några år, medan andra kanske bara hade följt några engelska massmedieprogram för att aktualisera sina kunskaper i engelska. Bland språklärare, särskilt engelsklärare märks en viss skepsis inför denna undervisning vad beträffar undervisande lärares kunskaper i engelska. Man frågar sig vilka följderna blir om läraren inte har tillräckliga kunskaper i undervisningsspråket. Vilken funktion fyller t.ex. en fysiklektion på undermålig engelska? På många håll pågår livliga diskussioner om detta, och från språkläraryråden har rests krav på universitetsutbildning i engelska av viss omfattning, förslagsvis 40 poäng. En deltagande lärare anser att de språkkunskaper som krävs är en «väl- underhållen gymnasieengelska».

Intressant är naturligtvis hur eleverna uppfattar lärarnas kunskaper i engelska. Enkäten pekar på att det förekommer att lärare med undermåliga kunskaper i engelska åtar sig att undervisa på detta språk. 20 % av eleverna tyckte att lärarnas kunskaper i engelska var ganska dåliga eller otillfredsställande. I sin precisering valde eleverna ord som «kass» och «katastrof». Ganska vanligt är det också, enligt eleverna, att svenska används om inte läraren kan engelska tillräckligt bra. På frågan om vilka krav eleverna tyckte att man skulle ställa på lärarnas engelska svarade de flesta att den skulle vara lika bra eller bättre än elevernas. Perfekt engelska var det väldigt få som krävde.

Hur många lärare i andra ämnen än engelska har tio år efter avslutade studier en välunderhållen gymnasieengelska eller en engelska som är lika bra eller bättre än elevernas? Även telefonsamtal med skolledare pekar på att lärarnas engelska inte alltid är vad den borde vara. Det verkar som om en del som väljer att delta i försöket riktigt kan bedöma sin förmåga att använda engelska i sin undervisning. Det verkar uppenbart att man måste diskutera kraven på lärarnas kunskaper i engelska. Någon instans borde bedöma lärarengelskan innan försöksverksamheten överhuvudtaget får lov att starta. Vilken utbildning i engelska som är lämplig för undervisande lärare måste diskuteras. En universitetsutbildning av traditionellt slag är kanske inte vara den bästa lösningen. Det som i bästa fall erbjuds dessa lärare nu är en tre veckor lång fortbildningskurs, förlagd till engelskspråkiga länder och anordnad av fortbildningsavdelningen vid Uppsala universitet. Man kan fråga sig om någon blir kompetent att undervisa i engelska efter en tre-veckorskurs i t.ex. Skottland.

Internationaliseringsutredningen trycker hårt på vikten av internationaliseringsåtgärder av olika slag och föreslår (SOU 1992:93) att «kommunala initiativ till att bedriva undervisning på annat språk än svenska bör stödjas av staten med 1,5 milj.kr. för direkt riktade insatser för fortbildning av lärare.»

Syftet med undervisning på engelska

Vad är det man vill uppnå med undervisningen på engelska? I min enkät hade jag en fråga beträffande syftet med undervis-

ningen. Det vanligaste svaret var att man ville ge eleverna fackspråklig träning på ett främmande språk, d.v.s. målet är att eleverna t.ex. skall kunna studera utomlands, diskutera fysik på engelska med studerande i andra länder eller i andra förekommande fall i arbetslivet inom eller utanför Sveriges gränser. Ett annat syfte som nämndes var att bättre förbereda eleverna för universitetsstudier, som oftast kräver att man kan tillgodogöra sig kurslitteratur på främmande språk.

Jag vill också i detta sammanhang peka på en enkät gjord på uppdrag av Riksdagens revisorer och utförd av pedagogiska institutionen inom Uppsala universitet 1992. Enkäten, *Gymnasieskola granskad i arbetslivets och högskolans perspektiv*, riktade sig till gymnasieskolans avnämare, d.v.s. till representanter för arbetslivet och universitet och högskolor. Inför det nya läroplansarbetet ville man ha reda på hur målen i den gamla läroplanen hade uppfyllts vad beträffar bl.a. kunskaper i främmande språk och modersmålet. Ett mål i läroplanen är att eleverna ska kunna tillgodogöra sig kurslitteratur på främmande språk, och ett annat mål är att kunna använda engelska i samband med arbetsuppgifter. Båda avnämargrupperna tyckte att eleverna klarade dessa mål bra när det gällde engelska, men inte när det gällde andra främmande språk.

Även utan undervisning på främmande språk tycks eleverna klara av sin kurslitteratur på engelska, och likaså tycks de tillfredsställande klara av arbetsuppgifter på engelska i yrkeslivet. Jag tycker att man också borde nämna denna enkät när man diskuterar fortsatt satsning på bilingual education på engelska. Något tillspetsat kan frågan formuleras så här: Fyller undervisning på engelska överhuvudtaget någon funktion?

Andra syften som nämndes i enkätsvaren i min undersökning var internationalisering, utan särskild specifikation och att det helt enkelt var stimulerande med undervisning på engelska. Detta uttrycktes både från elev- och lärarhåll. Ordet internationalisering används gärna och ofta men kanske litet väl slentrianmässigt. Vad menar man med internationalisering? Menar man studier och arbete i något engelskspråkigt land eller menar man arbete för svenska företag med kontakter utomlands? Hur många av våra elever kommer t.ex. faktiskt att arbeta eller stu-

dera i ett engelskspråkigt land? Och hur många engelskspråkiga länder finns det t.ex. i Europa?

Frågan är väl om vi har råd att bekosta denna form av stimulans, när enkäter antyder att svenska elever har svårt för andra främmande språk än engelska medan de ju tycks klara engelska språket tillfredsställande både i tal och skrift. Internationaliseringsutredningen föreslår ju även att en ökad satsning bör göras med inriktning på *europiska* länder när det gäller kontakter av olika slag. Utredningen ställer dock inga krav på utvärdering av den försöksverksamhet med undervisning på engelska som nu pågått sedan 70-talet. Jag finner det anmärkningsvärt.

Dessutom har olika gymnasier hittills i relativt ringa omfattning samplanerat sin försöksverksamhet eller diskuterat den särskilt ingående med varandra. Många av dem jag talat med hade ingen aning om att verksamheten bedrevs mer än på ett par skolor. Det verkar dock som om den trenden håller på att förändras. Jag har t.ex. just blivit informerad om en konferens som anordnas nu i januari 1993 för skolledare och lärare som är intresserade av verksamheten. I inbjudan sägs att «En etablering av ett nätverk för lärare med bilingual education borde också kunna bli ett av resultaten av denna tvådagars-konferens».

Vad händer med elevernas svenska?

Det finns ett par andra aspekter som jag vill ta upp till diskussion beträffande effekterna av denna försöksverksamhet. Av enkätsvaren och även av samtal med många inblandade elever framgår tydligt att många upplever sig få luckor i sitt svenska språk, särskilt tycks detta gälla ämnena fysik och teknologi. Bland de elever som läst sina ämnen på engelska under mer än ett läsår ökar känslan av att de har luckor i sitt modersmål. Det finns en utvärdering gjord på en skola som haft försöksverksamhet under många år men inte deltar i min enkät, och den uppvisar samma resultat beträffande elevernas uppfattning om luckor i modersmålet. När man skall diskutera fysik med sina kamrater, vilket man oftast gör på svenska eftersom det känns naturligast, hittar man inte de svenska facktermerna utan tar då till de engelska. Resultatet blir en sorts blandspråk. Många ele-

ver uttryckte en uppriktig oro över detta fenomen. Det tycker jag man skall ta på allvar och väga in i bedömningen av försöksverksamhetens följder. En del lärare uppger sig vara medvetna om problemet och har lagt om undervisningen, så att även de svenska termerna behandlas. Även i internationaliseringens tidevarv måste väl en svensk gymnasieelev klara av att diskutera fysik på svenska!

Av enkäten gjord på uppdrag av Riksdagens revisorer framgår att gymnasieelevers kunskaper i modersmålet inte uppfattas som helt tillfredsställande av avnämarna. Detta svar gäller båda avnämargrupperna. Beträffande den *muntliga* framställningsförmågan hos eleverna uppfattades den som god när det gäller läroplanens mål «att sakligt och klart på det egna språket ge uttryck för sina tankar» .

Arbetslivsgruppen tyckte även att eleverna klarade bra av att läsa och förstå instruktioner, medan högskolegruppen härvidlag var mer tveksamt inställd.

När det däremot gäller att uttrycka sig klart i *skrift* var måluppfyllelsen enligt båda avnämargrupperna mycket liten. Mest kritisk var arbetslivsgruppen till elevernas skriftliga förmåga. I några kommentarer från högskoleavnämarna nämns bl.a. brister beträffande språkriktighet och känsla för språkets valörer samt oförmåga att skriva analytiska uppsatser. Bland arbetslivsavnämarna nämns brister i kunskaper om rapportskrivning. Skolan har inte klarat av att uppfylla målet när det gäller skriftlig framställningsförmåga hos gymnasieeleverna. Det borde vara självklart att varje elev kan uttrycka sig klart och sakligt på modersmålet efter tolv års skolgång. Vi kanske bör värna om elevernas kunskaper i modersmålet innan vi siktar in oss på internationella mål.

En annan effekt som framkommer av elevernas enkätsvar är att man överhuvudtaget talar mindre under lektionerna. Man undviker att ställa frågor därför att «det tar längre tid att tänka ut frågan», som någon elev uttryckte det. Frågan är väl också om eleverna verkligen får möjlighet till särskilt mycket talträning. Och om lärarens kunskaper i engelska inte är tillräckliga, så kanske också han eller hon talar mindre än annars.

Diskussionsunderlag

Jag tycker att det finns all anledning att diskutera olika vägar till förbättrade språkkunskaper och inte bara utgå ifrån att undervisning på främmande språk är det rätta sättet.

Det finns ju också andra sätt att träna upp sin språkförmåga. En enklare väg vore kanske att utnyttja de resurser som redan finns, nämligen våra välutbildade engelsklärare, om man nu eftersträvar ökade kunskaper i engelska. Varför inte införa ett särskilt gymnasieprogram med inriktning på talträning, om det nu är det man vill uppnå. Ett annat sätt är naturligtvis att anställa lärare med undervisningsspråket som modersmål, vilket av många anses vara den enda vägen till en vettig undervisning av detta slag.

Det mest effektiva sättet att lära sig ett språk på är naturligtvis att vistas i den miljö där det faktiskt talas. Internationaliseringsutredningen föreslår i sitt betänkande att man förbättrar villkoren för utlandsstudier också när det gäller gymnasieelever, och frågan är om inte detta är den bästa vägen till förbättrade språkkunskaper. Vård att diskutera är också idén med utbyteselever eller gäststuderande. Elever med erfarenhet av gäststuderande uppfattar detta som mycket positivt, eftersom det känns naturligare att tala engelska med någon som inte förstår svenska.

Kanske det vore vettigare att undervisa på engelska bara under någon period om det faktiskt är så att eleverna får luckor i sitt svenska ordförråd. Jag tror inte att man avhjälpes detta enbart via utdelade ordlistor.

Det finns många frågor beträffande vägen till förbättrade språkkunskaper som man borde diskutera ordentligt. Framför allt borde undervisning på främmande språk utvärderas ordentligt innan man bestämmer sig för att fortsätta satsa enorma summor på just den försöksverksamheten. Det vore intressant att veta om de negativa tendenser som visade sig i min undersökning är allmänt förekommande fenomen. Hur är lärarengelskan? Har eleverna faktiskt luckor i sitt svenska ämnesordförråd efter ett par års försöksverksamhet på engelska? Hur påverkas aktiviteten under lektionerna av att kommunikationen bedrivs på ett annat språk än modersmålet o.s.v.

Man borde också följa upp de elever som deltagit i sådan här undervisning för att få veta om de faktiskt har haft någon nytta av den.

Det verkar dock inte vara särskilt populärt att ifrågasätta denna trend!

Använda källor:

Axelsson, Rune: *Gymnasieskolan granskad i arbetslivets och högskolans perspektiv*. Enkät gjord på uppdrag av Riksdagens revisorer.

Pedagogiska institutionen vid Uppsala universitet 1992

Hägerfelth, Gun: *Undervisning på främmande språk i Sverige*. Undersökning gjord på uppdrag av Svenska språknämnden. 1992 (opubl.)

Svensk skola i världen (SOU 1992:93). Betänkande av internationaliseringsutredningen